

Fəzail İsmayıl Böyükkişi

*Bütöv Azərbaycan
Ocaqları (BAO)
Abbas Lisaninin
hüquqlarının Müdafiə
Komitəsinin Sədri*

Uzun əsrlər boyu, min il ərzində, XI-ci əsrdə yaşamış Əbülhəsən Bəhmənyardan sonra, islam dünyasında, demək olar ki, professional fəlsəfə əməlli-başlı inkişaf etməyib. Professional fəlsəfənin mövcudluğu, hər şeydən əvvəl, özündə ontoloji, qnoseoloji, metodoloji, məntiqi, aksioloji məqamları ehtifah edən epistemoloji sistemin hazırlanması ilə şərtlənir. Bu zəruri iş isə Əbülhəsən Bəhmənyardan sonra fikrimcə qane edici səviyyədə görülməyib. Əlbəttə ki, bununda öz səbəbləri olub. Professional fəlsəfəsi olmayan coğrafiyada, məmləkətdə, və yaxud regionda, necə deyirlər başqa elmlər – riyaziyyat, kimya, fizika, biologiya, məntiq, hüquq, psixologiya, sosiologiya, siyasətşünaslıq və sairə başsız qalır. Nəticədə, elmi-texniki-texnologiyaya inkişaf tükənir, elmi-idraki güc zəifləyir, ictimai həyatın bütün sahələri bərhad vəziyyətə düşür, düşündükcə də bəndələri, insan toplumlarını entropiya vektoru ilə sürükləyir, bir qayda olaraq, destruksiya və hərc-mərcliyə yol açır, hətta xalqların xüsusiyyətinə, insani keyfiyyətlərinə olduqca mənfi təsir göstərir.

Əbülhəsən Abbasov:
“Geosiyasi və sosial fəlsəfə: ədalətli nizam və tərəqqi naminə” kitabından səhifə 52-53.

Görkəmli Azərbaycan alimi, professor Əbülhəsən Fərhad oğlu Abbasov 1953-cü ilin fevral ayının 12-də Gədəbəy bölgəsinin Düzrəsullu kəndində ziyalı ailəsində anadan olmuşdur. O, 1960-1970-ci illərdə Novosaratovka kənd orta məktəbində rus dilində təhsil aldıqdan sonra 1970-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin Mekanika-Riyaziyyat fakültəsinə daxil olub, oranı 1975-ci ildə əla qiymətlərlə başa vurmuşdur. O, 1975-ci ildə Kibernetika İnstitutunda əmək fəaliyyətinə başlamışdır və burada işləyərək, paralel olaraq saat əsaslarla 3 il ərzində Azərbaycan Dövlət Universitetində “riyazi-fizika tənlikləri kompleks dəyişənlər funksiyalarının nəzəriyyəsi” və “nəzəri mexanika” kursları üzrə seminar və mühazirə dərsləri aparıb. 1975-78-ci illər – Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Kibernetika İnstitutunda ləborant, riyaziyyatçı proqramist, 1978-1984-cü illər Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunda kiçik elmi işçi: 1984-1992-ci illər Azərbaycan İnşaat İnstitutunun Fəlsəfə kafedrasında müəllim-dörsant: 1992-1994-cü illər Azərbaycan Respublikasının Prezident Aparatında (ərazi idarəetmə şöbəsində) böyük məsləhətçi zona kuratoru: 1994-1996-cı illər Bakı Ümumqoşun

Ali Hərbi Məktəbin Polkovniki vəzifəsində bölmə rəisi-professoru, 1996-2009-cu illər AMEA Fəlsəfə və Siyasət-Hüquq Tədqiqatlar İnstitutunun “Sosial-Fəlsəfə” şöbəsinin müdiri, 2010-cu ildən bu günə kimi AMEA-nın Fəlsəfə-Sosiologiya və Hüquq İnstitutunun baş elmi işçisidir.

Əbülhəsən müəlliminin çoxşahəli elmi yaradıcılığı özündə bu istiqamətləri ehtiva edir: sistem yanaşma, sistemlilik və bütövlük problemi, mürəkkəb sistemlər nəzəriyyəsi, mürəkkəblik fəlsəfəsi, sinergetika, optimum fəlsəfəsi, idarəetmənin sinergetik fəlsəfəsi, tənqi-

lu son söz əvəzini belə bitirir: “Bu kitab xoşbəxt gələcəyimizin inşasında və qərarlaşmasında əhəmiyyətli rol oynaya bilər. Əsər insanın daxili azadlığına, fəzillətli keyfiyyətlərinə təkan verən xalqımızı yaşadığı sərt və ziddiyətli dövrün föfünə yüksəldən, ona ədalətli nizam və tərəqqi uğrunda mübarizəsində ideoloji vasitə nəzəriyyəsi mənbə ola biləcək dərindən fəlsəfi nümunədir, gələcəyə işıq saçan, əməli fəallığa idraki güc

Fəlsəfə: ədalətli nizam və tərəqqi naminə” və “Yeni dünya Nizamı siyasət və idarəetmə” kitablarından nümunələr gətirdiyim iki fəsil haqqında qısaca söhbət açacağam. Bəri başdan əziz oxucularım qarşısında səmimiyyətlə etiraf edirəm ki, riyaziyyatdan fəlsəfəyə gələn, fəlsəfə elmində “tənqidi-sinergetik təfəkkür konsepsiyasının”, “optimum fəlsəfəsinin”, “sinergetik idarəetmə fəlsəfəsinin”, “mürəkkəblik fəlsəfəsinin”,

könülə yatan dildir. Bu məqsədlə Əbülhəsən müəllimin son kitablarından “Adam Smit, onun sələfləri və xələfləri” və “Beynəlxalq valyuta fondu və Mərkəzi Bank müasir kolonializmin silahı rolunda” fəsillərini qısaca olaraq nəzərdən keçirək.

“Adam Smit, onun sələfləri və xələfləri” fəsil haqqında öz fikir və mülahizələrimi yığcam şəkildə diqqətinizə çatdırım. Əbülhəsən müəllim həmin fəsil

Bu məqaləni Azərbaycanın görkəmli alimi, fəlsəfə elmləri doktoru, professor, Rusiya Pyotr Akademiyasının və “Dünya alimləri sülh uğrunda” Beynəlxalq Təşkilatının üzvü Əbülhəsən Fərhad oğlu Abbasovun anadan olmasının 70-illiyinə həsr edirəm.

Müəllif

Bəhmənyarın layiqli davamçısı Əbülhəsən Abbasov 70 illiyinə

bu cümlə ilə başlayır: “Görkəmli Şotland iqtisadçısı və filosofu, klassik siyasi iqtisadın nəhəng nümayəndələrindən biri Adam Smit əmək dəyəri nəzəriyyəsinə yaratmış və bazar iqtisadiyyatının dövlət müdaxiləsindən mümkün qədər azad olmasının zəruriyyətini əsaslandırmışdır. “Xalqların sərvətinin təbiəti və səbəbləri haqqında tədqiqat” (1776) əsərində iqtisadi fikrin yüzillik bu istiqamətini ümumiləşdirmiş, dəyər və gəlirlərin bölüşdürülməsi, kapital və onun yığılımı nəzəriyyəsinə, Qərbi Avropanın iqtisad tarixinə, iqtisadi siyasət, dövlətin maliyyəsi barədə görüşlərə yenidən baxmışdır. Adam Smit iqtisadiyyata obyektiv qanunlarla fəaliyyət göstərən və idraki mümkün olan bir mürəkkəb sistem kimi yanaşmışdır. Hələ öz sağlığında bu kitabı beş dəfə ingilis dil-

di- sinergetik təfəkkür konsepsiyası, açıq cəmiyyət konsepsiyası, tolerantlıq paradigmatı, postneoklassik epistemologiya, ictimai inkişaf, ictimai və global transformasiyalar, vətəndaş cəmiyyəti, dövlət və dövlətquruculuğu məsələləri, milli maraqlar və milli ideologiya, azərbaycançılıq ideyası, insanlar haqqı və ictimaiyyətin və mədəniyyətin intellektual resursların idarə olunması və insan kapitalı, modernləşmə və islahat problemləri, yenişəkilən cəmiyyətdə iqtisadi, siyasi və sosial institutların transformasiyası, ictimai meqatrend problemi, geosiyasi fəlsəfə və dünya nizami problemləri, habelə bəşəriyyətin inkişaf nəzəriyyəsi üzrə tədqiqatlar. Tədqiqatçıdır halda ki, Əbülhəsən müəllim yalnız sinergetik fəlsəfə zəminlərinin işlənilməsində ilk müəlliflərdən deyil, habelə “tənqidi-sinergetik təfəkkür konDoğrudan da sevimli müəllimi, ustadı haqqında tələbə alimin söylədiyi bu xoş sözlər olduqca ürəyə yatan və könlü açan sözlərdir və kaş elmimiz elə inkişaf etsin ki, bütün tələbələr öz müəllimləri haqqında belə xoş sözlər söyləsinlər. Kitabın redaktoru İlyas Sadiq oğ-

“Adam Smit, onun sələfləri və xələfləri” fəsil haqqında öz fikir və mülahizələrimi yığcam şəkildə diqqətinizə çatdırım. Əbülhəsən müəllim həmin fəsil bu cümlə ilə başlayır: “Görkəmli Şotland iqtisadçısı və filosofu, klassik siyasi iqtisadın nəhəng nümayəndələrindən biri Adam Smit əmək dəyəri nəzəriyyəsinə yaratmış və bazar iqtisadiyyatının dövlət müdaxiləsindən mümkün qədər azad olmasının zəruriyyətini əsaslandırmışdır. “Xalqların sərvətinin təbiəti və səbəbləri haqqında tədqiqat” (1776) əsərində iqtisadi fikrin yüzillik bu istiqamətini ümumiləşdirmiş, dəyər və gəlirlərin bölüşdürülməsi, kapital və onun yığılımı nəzəriyyəsinə, Qərbi Avropanın iqtisad tarixinə, iqtisadi siyasət, dövlətin maliyyəsi barədə görüşlərə yenidən baxmışdır. Adam Smit iqtisadiyyata obyektiv qanunlarla fəaliyyət göstərən və idraki mümkün olan bir mürəkkəb sistem kimi yanaşmışdır...”

verən, yeni zamanəyə yol açan bu əsəri epopeya kimi səciyyələndirmək əhəmiyyətli yaradıcılıq hadisəsi adlandırmaq olar. O, ruha yağ-bal, şəkər qata-qata insanı yaşamağa və yaratmağa söfq edir.

İndi də mən öz əqidə, məslək, ürək dostum Əbülhəsən Fərhad oğlunun yaradıcılığı haqqında qəlbləri rıqqəyə gətirən sözlərimi onun 70 yaşlı ərəfəsində “Bəhmənyarın layiqli varisi” məqaləmdə qısa və yığcam şəkildə sevimli “Türküstan” sevnələrin diqqətinə çatdırım. Bu məqaləmdə Əbülhəsən müəllimin sonuncu kitabları “Geosiyasi və Sosial

və digər nəzəriyyələrin yaradıcısı olan Əbülhəsən Fərhad oğlunun fəlsəfi yaradıcılığı haqqında söhbət açmaq olduqca çətin məsələdir. Daha doğrusu, Mövlanə Məhəmməd Füzuli demişkən, mənə kimi Allahın fəqir və həqir bəndəsinə bu haqda söhbət açmağım üçün Allah özü mənə kömək olsun. Söhbət böyük Füzulidən düşdüynə görə onu da deyim ki, Əbülhəsən müəllim orta məktəb və Ali məktəb illərində həm bədii yaradıcılıqla, həm də rəsamsılıqla məşğul olduğundan onun fəlsəfi dili də mürəkkəb məsələlərdən bəhs etməsinə bağmayaraq olduqca aydın və

lində və başqa xarici dillərdə nəşr edilmişdir.

70 yaşının tamam olduğu ərəfədə də Əbülhəsən müəllim ağır duruma düşən geosiyasi dünyanın nicatı haqqında dərin düşünür. Bu dəmdə yadına dahi fransız yazıçısı və şairi Viktor Hüqonun bu sözləri düşür: “Bəşəriyyət faciə qarşısında qalanda nəzərlər dövlət başçılarında deyil mütəfəkkirlərə doğru tikilir”. Əbülhəsən müəllim də xalqımızın belə mütəfəkkir filosoflarından biridir. Ona 70 yaş ərəfəsində can sağlığı, gümrahlıq və yaradıcılıq uğurları arzularım!